

ابوحنذیفة مخزومی: از سران قریش در

روزگار جاهلی، اثرگذار در برخی رویدادهای

مکه

ابوحنذیفة مهشم^۱ / مهاشم^۲ بن مغیره بن عبدالله بن عمر از تیره بنی مخزوم از قبیله قریش است.^۳ از تاریخ ولادت وی خبری در دست نیست.

مهم ترین رخداد تاریخی که ابوحنذیفة در آن نقش داشته، نصب حجرالاسود* به دست رسول اکرم ﷺ است که ۱۵ یا ۵ سال پیش از بعثت ایشان اتفاق افتاد.^۴ کعبه در جریان سیل^۵ یا آتش سوزی^۶ ویران شد و در مشاجره سران قریش بر سر نصب حجرالاسود پس از بازسازی کعبه^۷، ابوامیه و بر پایه گزارشی، ابوحنذیفة بن مغیره^۸ پیشنهاد کرد نخستین

العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش علی محمد و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ الاکمال: ابن ماکولا (م. ۴۷۵ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۱۱ق؛ الانساب: عبدالکریم السمعی (م. ۵۶۲ق.)، به کوشش عبدالرحمان، حیدرآباد، مجلس دائرة المعارف العثمانیه، ۱۹۶۲م؛ انساب الاشراف: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار و زرکلی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ البدایة و النهایة: ابن کثیر (م. ۷۷۴ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۷ق؛ تاریخ خلیفه: خلیفة بن خیاط (م. ۲۴۰ق.)، به کوشش فواز، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ تقریب التهذیب: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش محمد عوامه، سوریه، دار الرشید، ۱۴۰۶ق؛ جمهرة انساب العرب: ابن حزم (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۳ق؛ جوامع السیرة النبویه: ابن حزم اندلسی (م. ۴۵۶ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ الدرر فی اختصار المغازی و السیر: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، قاهره، وزارت اوقاف مصر، ۱۴۱۵ق؛ الروض الانف: السهیلی (م. ۵۱۸ق.)، بیروت، دار احیاء التراث، ۱۴۱۲ق؛ السیرة النبویه: ابن هشام (م. ۲۱۸ق.)، به کوشش السقاء و دیگران، بیروت، دار المعرفه؛ الطبقات الکبری: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ عیون الاثر: ابن سید الناس (م. ۷۳۴ق.)، به کوشش ابراهیم محمد، بیروت، دار القلم، ۱۴۱۴ق؛ غرر الفوائد المجموعه: یحیی بن علی القرشی (م. ۶۶۲ق.)، به کوشش محمد خرشافی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۷ق؛ المغازی: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، اعلمی، ۱۴۰۹ق.

حسین قاضی خانی

۱. انساب الاشراف، ج ۱۰، ص ۱۹۸؛ جمهرة انساب العرب، ص ۱۴۴.
۲. تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۶۳.
۳. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۰۹؛ تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۶۳؛ جمهرة انساب العرب، ص ۱۴۴.
۴. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۹-۲۰.
۵. الطبقات، ج ۱، ص ۱۱۶؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۰۸؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۲۳-۲۴.
۶. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۷۳؛ مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۷۲-۲۷۳؛ الکافی، ج ۴، ص ۲۱۷-۲۱۸.
۷. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۰۸؛ مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۷۱؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۲۴.
۸. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۶۰؛ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۹.
۹. الطبقات، ج ۱، ص ۱۱۶.
۱۰. انساب الاشراف، ج ۱۰، ص ۱۹۸؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۲۴.

قریش پیشنهاد ابوحذیفه را پذیرفتند.^۴ برخی این واقعه را همزمان با ماجرای نصب حجرالاسود دانسته‌اند.^۵ سمیه، مادر عمار، نخستین شهید بانوی اسلام، کنیز ابوحذیفه بود که به دست او به ازدواج یاسر درآمد که در پی آمدن از یمن به مکه، هم‌پیمان وی شده بود. با تولد عمار، سمیه آزاد شد.^۶

در زمان مرگ ابوحذیفه اختلاف است. برخی مرگ او را پیش از اسلام دانسته‌اند؛ ولی از شأن نزول بعضی از آیات برمی‌آید که وی در زمان ظهور اسلام زنده بوده و اسلام نیاورده است. ذیل آیه «أَقَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْيَى» (رعد/۱۳، ۱۹) آورده‌اند که مراد از «أَعْيَى» ابوحذیفه است.^۷ بعضی از گزارش‌ها، نازل شدن آیه «فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ»^۸ (فجر/۹۸، ۱۵) را نیز درباره او می‌دانند. این آیه انسان را بدین سبب که رفاه و آسایش را ملاک کرامتش نزد خداوند می‌داند، نکوهیده است.^۹ همین موضوع ذیل

۴. فتوح البلدان، ص ۵۵؛ صبح الاعشى، ج ۴، ص ۲۵۷.

۵. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۶۳-۱۶۴.

۶. الطبقات، ج ۳، ص ۱۸۶؛ ج ۴، ص ۱۰۱؛ تاریخ طبری، ج ۱، ص ۵۶۳.

۷. نک: الطبقات، ج ۳، ص ۱۸۶؛ ج ۴، ص ۱۰۱.

۸. تفسیر مقاتل، ج ۲، ص ۳۷۵.

۹. زاد المسیر، ج ۴، ص ۴۴۳؛ فتح القدير، ج ۵، ص ۵۳۴.

۱۰. زاد المسیر، ج ۴، ص ۴۴۳؛ التفسیر الکبیر، ج ۳۱، ص ۱۵۶.

کسی که از دَرِ بنی‌شبه^۱ وارد می‌شود، حکم گردد و رأی او پذیرفته شود. در این هنگام، رسول خدا ﷺ وارد شد. آنان داوری ایشان را پذیرفتند. پیامبر اکرم ﷺ عباى خویش را گسترانید و حجرالاسود را بر آن نهاد. آن‌گاه به هر يك از سران قریش فرمود تا گوشه‌ای از عبا را بگیرد. ابوحذیفه بن مغیره همراه سه تن دیگر، عتبه بن ربیع از بنی‌عبد شمس و اسود بن عبدالمطلب از بنی‌اسد بن عبدالعزی و قیس بن عدی از بنی‌سهم، چهار گوشه عباى ایشان را گرفتند و آن را از زمین بلند کردند. آن‌گاه که سنگ به محل نصب نزدیک شد، پیامبر سنگ را برداشت و در جای خود نصب کرد و بدین ترتیب غائله پایان یافت.^۲

بر پایه گزارشی، ابوحذیفه نخستین کسی بود که پیشنهاد کرد در کعبه را به قدری از سطح زمین بالا برند که ورود افراد تحت نظارت درآید تا نتوانند بدون نردبان به آن وارد شوند و هرکس برخلاف میل آنان خواست وارد کعبه شود، او را با تیر بزنند تا مایه عبرت دیگران گردد؛ و نیز از نفوذ سیلاب به درون کعبه جلوگیری کند.^۳ گویند:

۱. الطبقات، ج ۱، ص ۱۱۶؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۰۹؛ مروج

الذهب، ج ۲، ص ۲۷۲.

۲. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۷۳؛ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۹-۲۰؛

الکافی، ج ۴، ص ۲۱۷-۲۱۸؛ مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۷۲.

۳. اخبار مکه، ج ۱، ص ۱۶۳.

آیات ۱۲ یونس/۱۰ و ۷-۹ زمر/۳۹ نیز درباره ابو حذیفه یاد شده است.^۲

هاشم^۳ / هشام^۴ بن ابی حذیفه از همراهان جعفر بن ابی طالب در هجرت به حبشه بود.^۵ البته برخی او را از مشرکان کشته شده در بدر یا احد شمرده‌اند.^۶ یکی دیگر از فرزندان او به نام امیه در نبرد احد به دست امیرمؤمنان علیه السلام کشته شد.^۷

◀ منابع

اخبار مکه: الازرقی (م. ۲۴۸ق.)، بیروت، دار الاندلس، ۱۴۱۶ق؛ الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش علی محمد و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ اسد الغابه: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ امتاع الاسماع: المقریزی (م. ۸۴۵ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ انساب الاشراف: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ تاریخ طبری (تاریخ الامم و الملوک): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تاریخ یعقوبی: احمد بن

یعقوب (م. ۲۹۲ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۵ق؛ تفسیر ثعلبی (الکشف و البیان): الثعلبی (م. ۴۲۷ق.)، به کوشش ابن عاشور، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۲ق؛ تفسیر مقاتل بن سلیمان: مقاتل بن سلیمان (م. ۱۵۰ق.)، به کوشش عبدالله محمود شحاته، بیروت، تاریخ العربی، ۱۴۲۳ق؛ جمهرة انساب العرب: ابن حزم (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ زاد المسیر: ابن جوزی (م. ۵۹۷ق.)، به کوشش عبدالرزاق، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۲۲ق؛ سبل الهدی: محمد بن یوسف الصالحی (م. ۹۴۲ق.)، به کوشش عادل احمد و علی محمد، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۴ق؛ السیرة النبویه: ابن هشام (م. ۸-۲۱۳ق.)، به کوشش السقاء و دیگران، بیروت، المكتبة العلمیه؛ صبح الاعشی: قلقشندی (م. ۸۲۱ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه؛ الطبقات الکبری: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ فتح القدیر: الشوکانی (م. ۱۲۵۰ق.)، بیروت، دار المعرفه؛ فتوح البلدان: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، بیروت، دار الهلال، ۱۹۸۸م؛ الکافی: کلینی (م. ۳۲۹ق.)، به کوشش غفاری، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ش؛ الکشاف: الزمخشری (م. ۵۳۸ق.)، قم، بلاغت، ۱۴۱۵ق؛ مروج الذهب: المسعودی (م. ۳۴۶ق.)، به کوشش اسعد داغر، قم، دار الهجرة، ۱۴۰۹ق؛ المغازی: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونس، بیروت، اعلامی، ۱۴۰۹ق؛ مناقب آل ابی طالب: ابن شهر آشوب (م. ۵۸۸ق.)، به کوشش گروهی از اساتید، نجف، المكتبة الحیدریه، ۱۳۷۶ق.

سید محمد معلمی

۱. زاد المسیر، ج ۲، ص ۳۱۹.
۲. تفسیر ثعلبی، ج ۸، ص ۲۲۴؛ الکشاف، ج ۴، ص ۱۱۷.
۳. الطبقات، ج ۴، ص ۱۰۰؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۲۳۶-۲۳۷؛ سبل الهدی، ج ۲، ص ۴۰۶.
۴. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۵۲۸؛ اسد الغابه، ج ۴، ص ۶۲۲.
۵. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۲۳۶-۲۳۷؛ جمهرة انساب العرب، ص ۱۴۶؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۵۲۸.
۶. السیرة النبویه، ج ۱، ص ۷۱۵؛ مناقب، ج ۱، ص ۳۵۴.
۷. المغازی، ج ۱، ص ۳۰۸؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۹۸، ۴۰۷؛ امتاع الاسماع، ج ۱، ص ۱۶۴.